Maatjes+

Quickscan Maatjesprojecten voor mensen met een licht verstandelijke beperking

Auteur(s) Els Kok
Sanneke Verweij

Datum Utrecht, juni 2015

© Movisie

Movisie: kennis en aanpak van sociale vraagstukken

Movisie is het landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, sociale zorg en sociale veiligheid. Onze activiteiten zijn georganiseerd in vier actuele programma's: effectiviteit en vakmanschap, zelfredzaamheid, participatie, veiligheid en huiselijk/seksueel geweld.

We investeren in de kracht en de onderlinge verbinding van burgers. We doen dit door maatschappelijke organisaties, overheden, maatschappelijk betrokken bedrijven en burgerinitiatieven te ondersteunen, te adviseren én met hen samen te werken. Lokaal of landelijk, toegesneden op het vraagstuk en de organisatie. Zo kunnen deze organisaties en hun professionals hun werk voor de samenleving zo goed mogelijk doen.

Kijk voor meer informatie op www.movisie.nl.

COLOFON

Auteur(s): Els Kok
Sanneke Verweij
Projectnummer: P6054001
Datum: juni 2015
© Movisie

Rapport in opdracht van ministerie van VWS, Directie Maatschappelijke Ontwikkeling.

Voorwoord

Maatjesprojecten zijn populair. Er zijn inmiddels honderden maatjesprojecten – alleen al in de databank (ikwordmaatje.nl) van het Oranje Fonds zitten er bijna 400 -– voor een breed scala aan doelgroepen en met verschillende verschijningsvormen. Maatjesprojecten bieden actieve burgers de ruimte om met hun inzet kwetsbare burgers te ondersteunen. Vrijwilligers vinden daarin vaak ook ruimte om aan te sluiten bij hun eigen behoeften en interessegebieden. Maatjesprojecten maken het professionals mogelijk om een deel van hun taken over te hevelen aan vrijwilligers. Als het goed is op een verantwoorde manier en met ondersteuning.

De onderliggende vraag van deze quickscan die op verzoek van het ministerie van VWS, directie DMO, wordt uitgevoerd is of maatjesprojecten een manier kunnen zijn om mensen met een lichte verstandelijke beperking te helpen om te gaan met voor hen lastige kwesties bij alledaagse activiteiten. Zoals het reizen met openbaar vervoer of het omgaan met formulieren en ICT. Om deze vraag snel en globaal te kunnen beantwoorden zijn een aantal overkoepelende publicaties naar maatjesprojecten doorgenomen, sleutelfiguren geraadpleegd en is een snelle internetsearch uitgevoerd. Het is met recht een quickscan en geen uitputtende rapportage.

Inhoudsopgave

Samenvatting

Onder de honderden maatjesprojecten in Nederland zijn er zeker ook maatjesprojecten specifiek voor mensen met een lichte verstandelijke beperking. Initiatiefnemers hiervan zijn vrijwel altijd instellingen waar deze doelgroep cliënt van is (Pameijer, Prisma, Amerpoort), de MEE's met een aantal specifieke projecten, incidenteel organisaties die zich richten op brede groepen kwetsbare burgers zoals Humanitas, en organisaties gericht op één (Best Buddies) of meerdere (Handje Helpen) maatjesprojecten.

Bij maatjes*projecten* moet er sprake zijn van contacten die tot stand zijn gebracht door een professionele organisatie. Het is lastig om hier zicht op te krijgen bij de maatjescontacten die tot stand komen via de vraag-aanbodsites die de laatste jaren snel in opkomst zijn. Dit zijn vacaturebanken beheerd door bijvoorbeeld vrijwilligerscentrales of welzijnsorganisaties en marktplaatsen voor burenhulp (zorgvoorelkaar.com). Het zijn vaak wel de organisaties waarvan de hulpvrager cliënt is die de hulpvraag te formuleren en zorg te dragen voor de matching. Het blijft echter meestal onduidelijk hoe en op basis waarvan.

Uit de hulpvragen en het aanbod op de vraag-aanbodsites valt af te leiden dat onder de noemer van 'maatje' ook praktische hulp wordt gevraagd en aangeboden. De aard van de praktische hulp varieert enorm: hulp in en om huis, hulp bij de administratie, ondersteuning bij uitoefenen van hobby's, enz. Bij instellingen die maatjeshulp voor cliënten vragen kan dit gaan om eens in de week koken (bijv. in een begeleid wonen huis). Per definitie richten vraag-aanbodsites zich op de gehele doelgroep burgers en is het vaak niet mogelijk om op doelgroep te selecteren.

Als maatjescontact wordt gedefinieerd als regelmatige een-op-een contacten die minimaal een half jaar duren en waarin het sociaal contact voorop staat dan wordt het beeld diffuser. Er lijkt een scheiding te zijn tussen langduriger maatjescontact waarin het contact voorop staat en het bieden van praktische hulp. Het er zijn voor de ander en samen leuke dingen ondernemen sluit praktische hulp niet uit, maar deze hulp staat dan zeker niet voorop. Wel kunnen het ondernemen van uitstapjes en activiteiten leiden tot meer zelfvertrouwen, vaardigheid en zelfstandigheid van de hulpvrager als het gaat om het leggen van sociale contacten. Dit wordt ook vaak genoemd als resultaat van maatjescontacten. Best Buddies is hiervan bij uitstek een voorbeeld.

Onder de noemer maatjesprojecten zijn er ook projecten voor mensen met een licht verstandelijke beperking gericht op ondersteuning bij een specifieke hulpvraag: zelfstandig reizen (MEE op weg); financiële administratie (meerdere, bijv, Papermates). Maatjes duidt hier op de inzet van de vrijwilliger en het een-op-eencontact, maar er is meestal geen sprake van het opbouwen van een vriendschappelijke relatie van langere duur. Het maatje neemt hier de rol van coach op zich door de hulpvrager zoveel mogelijk te motiveren en te stimuleren om zijn persoonlijke doelstellingen te behalen.

Er zijn weinig handreikingen voor maatjesprojecten en er zijn weinig maatjesprojecten die methodisch zijn doordacht. Dit geldt voor maatjesprojecten voor mensen met een licht verstandelijke beperking, maar ook voor maatjesprojecten in het algemeen. Handreikingen die er zijn betreffen specifieke maatjesprojecten zoals &U Meidenproject (Two Get There (twogetthere.nl), methodisch doordacht) en Handleiding maatjesproject voor allochtone vrouwen (Movisie 2007). Op meerdere plaatsen zijn stappenplannen en elementen voor maatjesprojecten te vinden (Oranje Fonds). Eind juni verschijnt het onderzoeksrapport *Een maatje voor iedereen (*Potting en van der Tier, 2015)*,* met daarin een leidraad voor maatjesprojecten gebaseerd op een theoretische fundering.

Er is bijzonder weinig evaluatieonderzoek gedaan naar maatjesprojecten. Het meeste onderzoek richt zich op een specifieke variant, de mentorprojecten. Op basis van bestaand onderzoek is het wel mogelijk om werkzame indicatoren te destilleren zoals in bovengenoemd onderzoeksrapport van Potting en van der Tier is gedaan.

1 Maatjesprojecten

1.1 Inleiding

Een maatjesproject is een interventie om informele steun te leveren aan mensen, vaak mensen in een kwetsbare positie. Op basis van literatuur (Dekker 2013, Uyterlinden 2009 en Potting 2015) en gecheckt bij sleutelfiguren uit de praktijk (zie hoofdstuk 4) komen we tot de volgende omschrijving van maatjesprojecten:

Maatjesprojecten koppelen een vrijwilliger 1-op-1 aan een deelnemer die wat extra hulp kan gebruiken Vrijwilliger en deelnemer trekken gedurende een afgesproken periode regelmatig met elkaar op. Deze vorm van overbruggend persoonlijk contact duurt een half jaar of langer. Vaak wordt als minimale contactfrequentie eens per twee weken genoemd.

Het Oranje Fonds heeft het over “alle initiatieven waarbij een vrijwilliger een-op-een gekoppeld wordt aan een hulpvrager die tijdelijk een steuntje in de rug kan gebruiken.” De toevoeging in looptijd en in frequentie is gebaseerd op de overige literatuur en de opinie van de sleutelfiguren die daarnaar gevraagd zonder uitzondering van mening zijn dat een meer persoonlijke (vriendschappelijk) contact kenmerkend is voor een maatjescontact en dat dit niet in korte tijd gerealiseerd kan worden. Maatjescontacten die Oranje Fonds meeneemt die in niet onder deze omschrijving vallen zijn kortdurende contacten gericht op praktische steun bij het kunnen functioneren in de samenleving.

Maatjesproject is een verzamelbegrip voor deze een-op-een-relatie, waarin de vrijwilliger (het ‘maatje’) verschillende vormen van ondersteuning kan bieden:
Het maatje biedt de deelnemer sociaal-emotionele steun, de mogelijkheid om deel te nemen aan recreatieve activiteiten en haalt iemand uit een isolement (het maatje als ‘bondgenoot’ in de termen van Potting). Eigen aan maatjesprojecten waarin het persoonlijk contact voorop staat is de gelijkwaardigheid in de relatie. Het contact is wederkerig: er zijn gemeenschappelijke interessegebieden en ook het maatje doet allerlei nieuwe ervaringen op en geniet van het contact.

Het maatje probeert de deelnemer vaardigheden te leren zoals zelfstandig leren reizen, of bij de deelnemer een gedrags- of mentaliteitsverandering teweeg te brengen bijvoorbeeld als het gaat om omgaan met geld of het afmaken van een schoolloopbaan (het maatje als coach of mentor). Het laatste vergt een zwaardere bagage bij de vrijwilliger, meer training en een meer doelgerichte inzet.

Een goede matching van het koppel en begeleiding van de vrijwilligers is een belangrijke voorwaarde voor het slagen van een koppeling.

1.2 Maatjesprojecten voor mensen met een licht verstandelijke beperking

Het rapport beoogt zicht te geven op de aanwezigheid van maatjesprojecten voor de specifieke doelgroep van mensen met een licht verstandelijke beperking. Zijn er maatjesprojecten voor deze groep en kunnen maatjesprojecten iets betekenen als het gaat om de problemen waar deze groep zich in de huidige samenleving voor ziet geplaatst. Bedoeld wordt bijvoorbeeld het ingewikkelder worden van dagelijkse activiteiten door de steeds verdergaande automatisering.

Vragen waar dit rapport een antwoord op probeert te geven:
1. Is er bij aanbieders van maatjesprojecten aandacht voor de doelgroep mensen met een licht verstandelijke beperking? Zijn er voorbeelden van maatjesprojecten (ook) gericht op deze doelgroep waarin naast het persoonlijke contact ook ondersteuning geboden wordt op een of meer leefgebieden zodat de deelnemer zich beter kan redden in de voor hem of haar steeds ingewikkelder wordende samenleving? Gaat het daarbij om incidentele en kleinere projecten of zijn deze breder verspreid? Wie zijn de initiatiefnemers?
2. Zijn deze voorbeelden overdraagbaar zodat andere organisaties of groepen ermee aan de slag kunnen? Met andere woorden: zijn er handreikingen en (voorlichtings)materialen beschikbaar? Is deze informatie voor anderen, waaronder gemeenten, toegankelijk?
3. Wat is bekend over de resultaten die deze vorm van maatjesprojecten opleveren? Hebben de ontwikkelaars de aanpak doordacht? Zijn er werkzame elementen bekend en worden deze toegepast? Is er (evaluatie)onderzoek naar gedaan en wat zijn hiervan de uitkomsten?

1.3 Aanpak

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn de volgende activiteiten uitgevoerd:

Documentenonderzoek
Er is een inventarisatie uitgevoerd naar relevante documenten op het gebied van maatjesprojecten en licht verstandelijk beperkten. Om een snel en overzichtelijk beeld te krijgen is gestart bij de reeds bestaande kennis en ingangen van Movisie op dit gebied. Via diverse zoekmachines (o.a. databank effectieve interventies Movisie, google, google scholar) en vanuit de website van belangrijke actoren o.a. NJI Verwey Jonker, Vilans, MEE, Mezzo) is gezocht naar de volgende typen informatie:
- Literatuur
- Effectstudies
- Maatjesprojecten
- Infrastructuur voor kennisuitwisseling in de sector

Er is gezocht naar maatjesprojecten al dan niet in combinatie met licht verstandelijk beperkten. Voor een overzicht van de geraadpleegde publicaties zie hoofdstuk 3 Bronnen.

Telefonische interviews
Er zijn korte telefonische interviews gehouden met belangrijke actoren die actief zijn in het veld van maatjes en licht verstandelijk beperkten. Tijdens deze gesprekken is de informatie uit het documentenonderzoek getoetst en is zicht gekregen op informatie die niet uit de gevonden documenten te herleiden was. Bijvoorbeeld achtergrondinformatie over projecten of de mate van kennisdeling over maatjes specifiek voor licht verstandelijk beperkten. Voor een overzicht van de geïnterviewde partijen zie hoofdstuk 3 Bronnen.

Internetsearch
Oranjefonds databank (ikwordmaatje.nl): ongeveer 20 maatjesprojecten bekeken; aangevuld met ongeveer 25 maatjesprojecten gevonden via zoekacties op de termen maatjes en maatjesprojecten gecombineerd met onder meer (beperking; zelfstandigheid; zelfredzaamheid; praktische hulp). De gevonden informatie is in de telefonische interviews deels gecheckt.

We merken expliciet op dat dit onderzoek een quickscan betreft: in korte tijd is informatie verzameld en geduid. We geven een overzicht van de meeste belangrijke informatie. De quickscan is dus niet bedoeld om een compleet beeld van het veld van maatjesprojecten en licht verstandelijk beperkten te geven.

2 Resultaten quickscan

2.1 Maatjesprojecten

Het totale aantal maatjesprojecten loopt in de honderden. Er zitten zo'n 400 maatjesprojecten in de databank van het Oranje Fonds en een simpele check via internet levert al snel veel projecten op die niet bij het Oranje Fonds zijn aangemeld. Maatjesprojecten worden voor allerlei doelen en bij allerlei doelgroepen ingezet. Er lijkt in de praktijk geen ondergrens aan een maatjesproject te zitten, behalve dat een maatje altijd een iemand is die zich op vrijwillige basis inzet.

Looptijd en frequentie contact
De looptijd van maatjesprojecten varieert van eenmalig tot meerjarig met open eind. De frequentie loopt uiteen van eenmalig tot eens of soms zelf meerdere malen per week. In maatjesprojecten waarin het sociale contact voorop staat komen regelmatige contacten met een frequentie van een paar uur per week of twee weken en voor de duur van één of soms twee jaar het meest voor. De frequentie van eens in de twee weken (en niet wekelijks) en de looptijd van één jaar heeft te maken met de belasting voor de vrijwilliger. Een moeizamere relatie kan zo ook netjes beëindigd worden waarna een nieuw maatjescontact voor beide kan starten. Zoals eerder beschreven gaan we in dit rapport uit van maatjescontacten die minimaal een half jaar duren.

Rol vrijwilliger in het contact (maatje, coach of mentor)
Onder de noemer maatjesprojecten vallen maatjescontacten die vooral gericht zijn op sociaal contact: het doorbreken van isolement, verbeteren van contactuele vaardigheden en daarmee van zelfvertrouwen. In de praktijk worden deze gepresenteerd als: "samen leuke dingen ondernemen". Het maatje biedt de deelnemer de mogelijkheid om uitstapjes te maken (winkelen), activiteiten te doen (wandelen) of hobby's uit te oefenen (vissen). Het maatje is er voor de deelnemer, maar in sommige projecten (Best Buddies) ligt juist de nadruk op de wederkerigheid van het contact. Het maatje kan ook praktische ondersteuning verrichten, bijvoorbeeld door samen naar een lastige afspraak te gaan.

Initiatiefnemers van maatjesprojecten gericht op persoonlijk contact melden soms de ontwikkeling van sociale vaardigheden bij de deelnemer en de uitbreiding van diens sociale netwerk als doel of als inherent resultaat van het project. Dit lijken soms papieren doelen en resultaten in die zin dat nergens is terug te vinden dat in de ondersteuning van de vrijwilliger en in de opbouw van het contact hier gericht aan wordt gewerkt. (Mogendorff 2012).

Coachings- en mentorprojecten hebben een vooraf gespecificeerd doel zoals het aanleren van bepaalde competenties of vaardigheden, het voorkomen van schooluitval of verminderen van gedragsproblemen. De mentor is een meer ervaren rolmodel die de deelnemer, vaak een jongere, motiveert en inspireert. De projecten zijn veelal gericht op kinderen en jongeren in achterstandsposities, jongeren met problemen en op het afmaken van een school- of doorlopen van een carrièreloopbaan. Vergeleken met een mentor is een coach een meer gelijkwaardige partner.

Doelgroepen maatjesprojecten
Bij maatjesprojecten gericht op de brede doelgroep kwetsbare burgers worden mensen met een (licht) verstandelijke beperking niet altijd genoemd. Veel vaker worden wél genoemd: mensen met psychische problemen en eenzame ouderen. Niet helemaal duidelijk is wat hier de achtergrond van is. Genoemd wordt: niet in het vaarwater willen zitten van instellingen voor mensen met een beperking die zelf maatjesprojecten hebben; anders dan bij mensen in een tijdelijk kwetsbare positie gaat het bij mensen met een verstandelijke beperking om een blijvende beperking en dit stelt andere eisen aan de vrijwilliger.

Initiatiefnemers van maatjesprojecten
Maatjescontacten op lokaal niveau en bedoeld voor een brede groep kwetsbare mensen worden vaak georganiseerd door welzijns- en vrijwilligersorganisaties en soms door speciaal hiervoor in het leven geroepen initiatieven (gooisemaatjesprojecten.nl). Maatjesprojecten gericht op specifieke doelgroepen, zoals mensen met een verstandelijke beperking, zijn vaak het initiatief van de instellingen waar zij cliënt van zijn of wederom van hiervoor gestarte initiatieven (bestbuddies.nl). Daarnaast komen maatjescontacten zoals gezegd tot stand via vacaturebanken en burenhulpsites, waarbij deze laatste al dan niet ondersteund kunnen worden door een sociaal makelaar of bemiddelaar.

Het moge duidelijk zijn dat een vrijwilliger in de rol van coach of mentor een gedegen training nodig heeft, maar ook als potentieel maatje voor iemand in een kwetsbare positie doorlopen vrijwilligers vaak een – al dan niet beperkt – voortraject. Op basis van de snelle search is het niet mogelijk om iets te zeggen over de inhoud hiervan. De verantwoordelijkheid voor deze voorbereiding, en voor de totstandkoming van het maatjescontact als geheel, ligt bij de vacaturebanken en burensites bij de organisatie die voor een cliënt een maatje zoekt. Bureaus en organisaties die zelf een maatjesproject onder hun hoede hebben voorzien (soms) zelf in een training.

Sociaal contact versus praktische hulp
In de literatuur is dit nauwelijks terug te vinden, maar onder de noemer van maatjesprojecten worden vrijwilligers ook vaak gevraagd om praktische hulp te bieden: helpen met administratie, (mee)koken, ondersteunen bij klussen in en om huis. Deze praktijk is vooral zichtbaar op de vele vacaturebanken en burenhulpsites die de afgelopen jaren in het leven zijn geroepen (zoals zorgvoorelkaar.com). Deze ondersteuning kan, maar hoeft niet, samen te gaan met een persoonlijk en regelmatig contact.

Teruggrijpend op de eerder in de inleiding gegeven omschrijving van een maatjescontact als een contact waarbij een vrijwilliger en deelnemer gedurende een afgesproken periode van minimaal een half jaar regelmatig met elkaar optrekken vallen kortdurende op praktische activiteiten gerichte hulp niet onder maatjescontacten, en regelmatige terugkerende praktische hulp aan een (of meerdere) deelnemers wel. Bij deze laatste vorm hebben we het bijvoorbeeld over regelmatige administratieve ondersteuning, eens per week koken en het hierna te bespreken maatjesproject MEE op weg waarin mensen ondersteund worden om zelfstandig te kunnen reizen.

Er is een verschil tussen het bieden van praktische hulp aan deelnemers en het ondersteunen van deelnemers om zelfstandiger leren om te gaan met voor hen lastige activiteiten. Maatjesprojecten in het kader waarvan praktische hulp wordt geboden doen vaak het eerste. Voor het ondersteunen van een deelnemer om zelfstandiger te functioneren is een meer gericht traject nodig, kennis over de doelgroep en passende vaardigheden bij de vrijwilliger.

Sleutelfiguren die in het kader van deze quickscan zijn bevraagd onderschrijven de mogelijkheid om praktische ondersteuning te bieden in maatjescontacten. Soms vloeit deze ondersteuning bijna vanzelfsprekend voort uit de aard van het contact (bijvoorbeeld een keer meegaan naar een instantie). Zij wijzen er wel op dat het in alle gevallen belangrijk is om aan te sluiten bij de motivatie van de vrijwilliger en deze niet ongewenst te belasten met ‘bijkomende’ klussen.

De indruk die uit de quickscan naar voren komt is dat er in veel en misschien wel alle gemeenten maatjesprojecten zijn, soms alleen in de vorm van interactieve websites met vacaturebanken of vraag en aanbod van burenhulp. Maatjesprojecten – in de zin van regelmatig contact gedurende minimaal een half jaar – waarin ook praktische hulp wordt geboden zijn zeldzamer, maar zeker aanwezig. Een bijzonder vorm zijn de maatjesprojecten gericht op een vorm van praktische ondersteuning, waarbij de meest voorkomende die van administratieve ondersteuning is. Hoogst zeldzaam is het maatjesproject gericht op een grotere zelfstandigheid of zelfredzaamheid van de deelnemer. Een voorbeeld hiervan is het Maatjesproject Gooi (maatjesprojectgooi.nl) gericht op mensen die door sociale, lichamelijke en psychische problemen in een isolement zijn geraakt (niet op mensen met een (licht) verstandelijke beperking) en MEE op weg, expliciet gericht op mensen met een licht verstandelijke beperking (zie hierna).

Maatjesprojecten voor mensen met een (licht) verstandelijke beperking
Maatjesprojecten van instellingen (Prisma, Amarant, Amerpoort enz.): instellingen organiseren eigen maatjesprojecten of maken gebruik van vacaturebanken of andere bemiddeling sites om hun ondersteuningsvraag te plaatsen.

Best Buddies
Best Buddies is een non-profit organisatie die mensen met een verstandelijke beperking (16-35 jaar) in een één op één relatie koppelt aan mensen zonder een verstandelijke beperking (MBO, HBO en WO-studenten), in de praktijk vaak studenten pedagogische – en sociale opleidingen. Het doel van Best Buddies Nederland is tweeledig: de sociale integratie van mensen met een verstandelijke beperking te bevorderen door middel van één op één vriendschapsrelaties en jongeren stimuleren tot actief burgerschap. Ook mensen met een licht verstandelijke beperking, maar niet alleen maar. Best Buddies is in 50 landen actief, waarvan 15 landen binnen Europa.
Het doel is ‘vriendschapsrelaties’ en niet het geven van praktische ondersteuning. Als activiteiten worden bijvoorbeeld genoemd: winkelen, tv kijken, voetballen, koffie drinken, gamen e.d.
Best Buddies kent een duidelijke opzet, methodiek, structuur en handboeken en is te kopiëren naar iedere andere plaats in Nederland zolang er een zorgorganisatie en onderwijsorganisatie aanwezig is.

MEE
MEE biedt cliëntondersteuning aan mensen met een beperking. Verschillende MEE's hebben maatjesprojecten voormensen met een licht verstandelijke beperking of hebben dit in het verleden gedaan. Bijvoorbeeld het maatjesproject voor leerlingen in het praktijkonderwijs (&U Meidenproject en &U Jongensproject, MEE-ugv). Het project 'SportMEE' waarbij maatjes worden ingezet om drempels richting participatie in fysieke activiteiten weg te nemen bij mensen met een beperking. Daarnaast is er een pilot 'Niemand krijgt de Schuld' waarin maatjes worden ingezet in het wegnemen van de oorzaak van schulden en participeert MEE in Papermates, een project waarbij vrijwilligers mensen met niet aangeboren hersenletsel (NAH) of met een licht verstandelijke beperking helpen met het ordenen van de financiën. Papermates wordt inmiddels in meerdere regio's in Nederland aangeboden.

In het MEE-traject Formeel-informeel, gerelateerd aan de transformatie Wmo, wordt onder meer onderzocht hoe het netwerk rond de cliënt bij de ondersteuning betrokken kan worden. Dit sluit nauw aan bij de vraag van gemeenten, de opdrachtgevers, om te onderzoeken hoe en welk deel van de cliëntondersteuning die MEE aan mensen met een licht verstandelijke beperking biedt kan worden overgedragen aan het netwerk van de cliënt of aan vrijwilligers zoals maatjes.

MEE op weg
Een succesvol en inmiddels landelijk uitgerold maatjesproject ontwikkeld door MEE IJsseloevers is MEE op weg, gericht op zelfstandig leren reizen van mensen met een licht verstandelijke beperking. Per fiets, te voet of met openbaar vervoer. MEE op weg is een training waarin deelnemers steun krijgen van een maatje (een familielid, kennis of vrijwilliger) die hen helpt om te leren hoe ze een traject van A naar B zo zelfstandig mogelijk konden afleggen. De individuele reisplannen variëren van zelfstandig het zebrapad oversteken op weg naar de glasbak tot fietsen naar het werk of per openbaar vervoer reizen naar familie. Het project richt zich ook op ouders/verzorgers, chauffeurs, zorgaanbieders en leerkrachten. Buschauffeurs worden bijvoorbeeld getraind in de omgang met mensen met een beperking.
De methode is overdraagbaar door middel van trainingen. Er is geen handreiking.

2.2 Overdraagbaarheid

We zijn bijzonder weinig handreikingen voor maatjesprojecten tegengekomen. Maatjesprojecten lijken over het algemeen niet als methodische aanpak te zijn opgezet. De methodische aanpak van MEE op weg is overdraagbaar middels door MEE aangeboden trainingen, maar niet beschreven. MEE heeft op meer onderdelen van cliëntondersteuning materialen, maar niet uitgewerkt in een complete handreiking. De aanpak van Maatjesproject Gooi is in delen beschreven, maar hen ontbreekt de tijd en ruimte om er een goede handreiking van te maken. Deze aanpak leent zich zeker voor een beschrijving, maar is – zoals eerder gezegd – niet gericht op de doelgroep mensen met een licht verstandelijke beperking.

Het Oranje Fonds stimuleert met Masters in Mentoring de ontwikkeling van kennis en expertise bij mentorprojecten als vervolg op het Stimuleringsprogramma Mentorprojecten. Dit betreft mentorprojecten gericht op het ondersteunen van jongeren die tijdelijk een steuntje in de rug kunnen gebruiken. Er zijn vijf masterprojecten geselecteerd die bevraagd kunnen worden door ontwikkelaars en andere indien zij tegen problemen oplopen of meer willen weten over een bepaald specialisme.

Een belangrijk onderdeel van veel maatjesprojecten is het trainen en begeleiden van vrijwilligers, de maatjes. Mezzo heeft een trainershandleiding, e-learningmodules en een train-de trainerscursus voor

het trainen van zorgvrijwilligers. Het gaat daarbij om het werken met verschillende doelgroepen, waaronder mensen met een beperking.

Van een aantal specifieke, op een bepaald doel gerichte, maatjesprojecten zoals netwerkversterking of omgaan met financiën zijn handreikingen beschikbaar. Een bekende is Natuurlijk, een netwerkcoach! waarbij vrijwillige coaches worden ingezet (Mezzo, 2015). De methode komt uit de gehandicaptensector en is doorontwikkeld voor verschillende doelgroepen.

Eind juni verschijnt het onderzoeksrapport *Een maatje voor iedereen?* met als ondertitel: *Een wetenschappelijke basis onder de methode maatjesproject*. (Potting & van der Tier 2015). Constaterend dat maatjesprojecten momenteel veelvuldig worden ingezet en zich richten op een diversiteit aan doelgroepen stellen de onderzoekers de vraag of één methodiek wel zo multi-inzetbaar kan zijn. Waarop is de veronderstelling gebaseerd dat een maatjesproject bij uitstek de methode is om kwetsbare doelgroepen te ondersteunen? Is de systematiek van een maatjesproject zo universeel dat de methode bij elke doelgroep succesvol kan zijn? Zijn er factoren aan te wijzen die de keuze voor een maatjesproject meer of minder opportuun maken? In de evaluatiestudie wordt een theoretische fundering van de methode maatjesprojecten ontwikkeld en vertaald naar een praktische leidraad om nieuwe en bestaande maatjesprojecten optimaal te ontwikkelen. De leidraad is opgebouwd uit zeven thema's:

1. Doelmatigheid
2. Werving en screening
3. Matching
4. Ondersteuningsstijl
5. Ondersteuning aan de vrijwilliger
6. Integratie in het professionele netwerk
7. Kwaliteitsbewaking.

De onderzoekers merken op dat in het algemeen de integrale leidraad het beste toepasbaar blijkt bij maatjesprojecten die vallen onder de typen 'maatje als coach' en 'maatje als mentor'. Hetgeen ook niet vreemd is aangezien het leeuwendeel van het onderzoek waarop zij zich kunnen baseren dit soort maatjesprojecten betreft.

Two Get There

Two Get There is een stichting die op basis van een eerder ontwikkeld en succesvol maatjesproject Take 2 een maatjesmethodiek heeft uitgewerkt en deze inzet bij het in opdracht ontwikkelen van maatjesprojecten. Een van de door hen ontwikkelde maatjesprojecten is &U meidenproject dat door MEE-UGV wordt ingezet op de praktijkschool. &U meidenproject is in traject bij het NJi om opgenomen te worden in de databank Effectieve jeugdinterventies. Two Get There heeft handboeken van de verschillende door hen ontwikkelde maatjesprojecten, een compleet uitgewerkt draaiboek voor realisatie van een maatjesproject en een gedetailleerde methodiekbeschrijving. (Informatie verkregen via twogetthere.nl)

JIM

JIM is eigenlijk geen maatjesproject meer, maar een interventie voor onder meer jongeren met een licht verstandelijke beperking waarin iemand uit het netwerk van de jongere (familielid, vriend(in), buurman) een informeel steunfiguur wordt: een JIM, hetgeen staat voor Jullie Ingebrachte Mentor. JIM krijgt een sleutelrol in de hulpverlening rond het gezin en wordt in nauw overleg met het netwerk van hulpverleners ingezet. Bijzonder aan JIM is hier een vertrouwenspersoon van de jongere een meebepalende stem heeft in de hulpverlening. JIM is methodisch doordacht en wordt onderzocht.

2.3 Resultaten

In deze paragraaf gaan we in op wat er bekend is over de resultaten van maatjesprojecten voor mensen met een licht verstandelijke beperking. We bekijken in hoeverre werkzame elementen van deze interventies bekend zijn en of deze worden toegepast door de ontwikkelaars van de interventies. Om te beginnen is er opvallend weinig systematisch onderzoek gedaan naar de effectiviteit van maatjesprojecten. Onderzoek dat er is betreft vooral mentorprojecten gericht op kinderen en jongeren in achterstandssituaties.

Bij de beschrijving van de resultaten van effectonderzoek hanteren we hetzelfde onderscheid als Dekker et al (2013) in kleinschalig en grootschalig onderzoek:

- Kleinschalig onderzoek: is gebaseerd op één of enkele maatjesprojecten
- Grootschalig onderzoek: is gebaseerd op meerdere maatjesprojecten

Resultaten maatjesprojecten mensen met een licht verstandelijke beperking
Eerder beschreven we de volgende landelijk bekende maatjesprojecten voor mensen met een licht verstandelijke beperking: Best Buddies, MEE op Weg en Papermates. Uit de documentenanalyse komt naar voren dat er voor deze interventies nauwelijks kleinschalig (gericht op één of enkele projecten) of grootschalig (gericht op meerdere projecten) evaluatieonderzoek beschikbaar is. Dit betekent niet dat er geen enkele informatie is over wat deze projecten opleveren: van een aantal projecten is een monitoringsrapportage over de uitvoering van een individuele interventie openbaar. Dergelijke monitoringsrapportages leveren een beeld op van de uitvoering van de interventie in een specifieke context (bijvoorbeeld binnen een gemeente of regio), en gaan met name in op het proces van uitvoering of output van de interventie. Daarnaast maakt een enkele interventie onderdeel uit van een breder onderzoek naar meerdere interventies. We bespreken per interventie kort de gevonden studies of monitoringsrapportages.

Best Buddies
Respect, waardering en ontplooiing (Mogendorff et al, 2012) geeft weer in hoeverre en op welke manier een aantal interventies, waaronder Best Buddies, bijdragen aan het burgerschap van mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking. De doelen van Best Buddies zijn (1) sociaal isolement van mensen met een beperking bestrijden en (2) hun sociaal netwerk helpen vergroten. Voor wat betreft het bestrijden van sociaal isolement lijkt het maatjescontact bij te dragen aan het opbouwen van zelfvertrouwen en het verbeteren van sociale vaardigheden (Mogendorff et al, 2012). Mogendorff et al (2012) merken op dat 'één maatje lijkt meestal niet voldoende om dit effect te bereiken, maar met opeenvolgende maatjes kan zelfstandige maatschappelijke participatie geleidelijk ontwikkeld worden.' Het vergroten van het sociale netwerk, de tweede doelstelling, lijkt vooralsnog een papieren doelstelling (Mogendorff et al, 2012).

Vriendschap opent een nieuwe wereld, Onderzoek naar Best Buddies projecten voor Turkse en Marokkaanse jongeren met een lichte verstandelijke beperking (Bulsink et al, 2013) richt zich op het bereik van Best Buddies onder Marokkaanse en Turkse jongeren met een licht verstandelijke beperking, en niet op de effecten van de interventie.

Mee op Weg
MEE op Weg, Beschrijving van een goede praktijk (Haitsma, 2012) bevat een korte weergave van de interventie, het proces van uitvoering, de succeselementen en de randvoorwaarden, gebaseerd op de uitvoering van de interventie door MEE IJsseloever. Uit deze rapportage komt naar voren dat meer dan

de helft van de deelnemers na de interventie in MEE IJsseloever zelfstandig met de fiets of het openbaar vervoer kunnen reizen (Haitsma, 2012). Daarnaast is specifiek voor de uitvoering van het project in MEE IJsseloever de monitoringsrapportage van MEE op Weg 2014 beschikbaar.

Papermates
Voor Papermates is een monitoringsrapportage van het project Papermate specifiek in Amsterdam Nieuw-West in september 2010-2011 beschikbaar. Via het documentenonderzoek zijn geen andere stukken over de resultaten van dit project naar voren gekomen.

Lokale maatjesprojecten
Voor eerder genoemde kleinere lokale maatjesprojecten voor mensen met een licht verstandelijke beperking is in deze quickscan niet gezocht naar eventuele lokale evaluaties. Deze laten wij hier buiten beschouwing.

Resultaten algemene maatjesprojecten
Onderzoek naar de resultaten van interventies specifiek voor mensen licht verstandelijke beperking is beperkt. Voor andere vormen van maatjesprojecten is er meer onderzoek beschikbaar. Hieronder bespreken we kort de studie van Dekker et al (2013) omdat zij een overzicht geven van de bestaande onderzoeken naar de impact van maatjesinitiatieven. Andere studies over maatjesinitiatieven die we in de search hebben gevonden betreffen ofwel specifieke projecten meestal gericht op jongeren ofwel alleen mentoringprojecten. Deze laten we hier buiten beschouwing.

Maatjes Gezocht. De impact van maatjeswerk en de campagne van het Oranje Fonds (Dekker et al, 2013) bestaat uit een literatuurstudie over de impact van maatjesinitiatieven en een evaluatie van de campagne van het Oranje Fonds. Dekker et al (2013) geven aan dat onder het begrip ‘maatjesinitiatieven’ veel verschillende vormen van interventies, gericht op verschillende doelgroepen, vallen. Mentoring is volgens de auteurs een specifieke vorm van maatjesproject, in die zin dat bij mentoring vaak de ervaringsdeskundigheid van de mentor voorop staat om de jongeren verder te helpen op school en/of werk, terwijl dit bij maatjes niet perse het geval hoeft te zijn (Crul en Kraal, 2004). Dekker et al (2013) sluiten aan bij de afbakening van het Oranjefonds en nemen ‘alle initiatieven waarbij het vrijwillige een-op-een contact centraal staat, in welke verschijningsvorm dan ook’ mee in hun analyse.
Dekker et al (2013) geven een overzicht van het kleinschalige en grootschalige effectonderzoek naar maatjesinitiatieven. Veel van dit (kleinschalig of grootschalig) effectonderzoek[1] richt zich op mentor- of coachingsprojecten voor met name jongeren en in relatie tot het thema school, werk of toekomstperspectief. Verder is bij deze studies van zuiver experimentele onderzoeksdesigns is vaak geen sprake. Volgens de auteurs (Dekker et al, 2013) laat de beschikbare literatuur positieve resultaten van maatjesprojecten voor hulpvragers zien voor wat betreft het vergroten van zelfvertrouwen, het ontwikkelen van sociale competenties en verbeterde prestaties op school. Op basis van hun literatuurstudie beschrijven Dekker et al (2013) de tien belangrijkste succes- en faalfactoren met betrekking tot maatjesprojecten:

1. Het belang van een duurzame relatie
2. Het belang van een effectieve match
3. Gebruik rolmodellen
4. Deskundigheidsbevordering als succesfactor

---
[1] Zie voor een aantal grootschalige onderzoeken naar maatjes onder andere: Uyterlinde et al, 2009; Van ’t Hoog et al, 2011; Vos et al, 2012

5. Aandacht voor de competenties van maatjes en mentees
6. Denk in kansen in plaats van problemen
7. Zoek de samenwerking op
8. Maak als maatje gebruik van verschillende begeleidingsstijlen
9. Denk na over effecten
10. Maar niet altijd zijn maatjes nodig

De onderzoekers hebben via 25 diepte-interviews met maatjeskoppels de ervaren opbrengsten van maatjeswerk vanuit het perspectief van maatje en hulpvrager in beeld gebracht. Juist daar waar het informele sociale netwerk van hulpvragers haar grenzen heeft zorgt het maatjeswerk ervoor dat mensen (weer) sociaal actief kunnen zijn. Door nagenoeg alle hulpvragers wordt het belang van sociaal contact naar voren gebracht als belangrijkste opbrengst.
De maatjes geven een combinatie van motieven aan om vrijwilligerswerk te doen variërend van instrumentele tot en met meer altruïstische motieven. Veruit de meeste maatjes zeggen het werk te doen omdat ze het ‘gewoon leuk’ vinden. Het opdoen van nieuwe contacten en het verbeteren van de eigen vaardigheden zijn de belangrijkste ervaren opbrengsten.

Uit het onderzoeksrapport is niet af te leiden aan welk type maatjesprojecten de koppels deelnemen. Het Oranje Fonds maakt een indeling in maatjes om jongeren op weg te helpen met school, studie en/of werk (mentorprojecten), maatjes voor sociaal-emotionele steun, en maatjes die praktische steun bieden bij het kunnen functioneren in de samenleving (zoals taalontmoetingen).

Conclusie resultaten maatjesprojecten
Op basis van deze quickscan zien we dat onderzoek over effecten van de door ons gevonden maatjesprojecten voor mensen met een licht verstandelijke beperking beperkt is. De interventie Best Buddies maakt onderdeel van een grotere studie naar de manier waarop een aantal interventies bijdragen aan het burgerschap van mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking. Naar andere vormen van maatjesprojecten is kleinschalig (gericht op één of enkele maatjesprojecten) en grootschalig (gericht op meerdere maatjesprojecten) onderzoek beschikbaar. Dit onderzoek richt zich met name op zwaardere vormen van maatjescontact (mentoring/coaching) en op jongeren in relatie tot het thema school, werk of toekomstperspectief. Deze onderzoeken lijken positieve resultaten van maatjesprojecten voor hulpvragers te laten zien voor wat betreft het vergroten van zelfvertrouwen, het ontwikkelen van sociale competenties en verbeterde prestaties op school (zie Dekker et al, 2013).
Voor de maatjesprojecten voor mensen met licht verstandelijke beperking kunnen we op basis van de beschikbare informatie – we beschikken niet over handleidingen - niet beoordelen of deze interventies doordacht zijn door hun ontwikkelaars. Kennis over werkzame factoren voor maatjesprojecten specifiek voor mensen met een licht verstandelijke beperking lijkt op basis van deze quickscan niet aanwezig. Wel is er op basis van de huidige literatuur informatie over wat belangrijke succes- en faalfactoren voor andere vormen van maatjesprojecten zijn en komt binnenkort de onder 2.2 Overdraagbaarheid genoemde leidraad voor maatjesprojecten gebaseerd op gefundeerd onderzoek beschikbaar.

3 Bronnen

3.1 Overzicht contactpersonen

Oranjefonds	Michelle Emmen
Vilans, Kennisplein LVB	Jolanda Douma
MEE IJsseloevers	Just Boeke
MEZZO	Els Ranshuijsen
Maatjesproject Gooi en Vechtstreek	Marjan Ockeloen
Verschillende Movisie-collega's	

3.2 Aangehaalde publicaties

Bulsink, D., Gruijter, D. de, (2013). Vriendschap opent een nieuwe wereld. Onderzoek naar Best Buddies projecten voor Turkse en Marokkaanse jongeren met een lichte verstandelijke beperking. Utrecht: Verwey- Jonker Instituut

Crul, M. & Kraal, K. (2004). *Evaluatie landelijk ondersteuningsprogramma mentoring.* Amsterdam: IMES.

Dekker, F., Straaten, R. van, Kaddouri, I. el. (2013). Maatjes Gezocht. De impact van maatjeswerk en de campagne van het Oranje Fonds. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Haitsma, M. (2012). MEE op Weg, Beschrijving van de goede praktijk. Utrecht: Movisie.

Hoog, M. van 't, Egten, C. van, Dotinga, A., Hoog, S. de & Vos, M. (2011). Mentorprojecten en migrantenjeugd: effecten en werkzame factoren. Utrecht: E-Quality; Groningen: Instituut voor Integratie en Sociale Weerbaarheid.

Mogendorff, K., Tonkens, E., Verplanke, L. (2012). Respect, waardering en ontplooiing. Burgerschap voor mensen met een verstandelijke of psychische beperking. Utrecht: Movisie.

Natuurlijk een netwerkcoach! Van A naar Beter in 10 stappen. (2015). Bunnik: Mezzo. Herziene versie.

Potting, M. & M. van der Tier, (in druk) Een maatje voor iedereen? Een wetenschappelijke basis onder de methode maatjesproject. Verschijnt in de reeks Inzicht in onderzoek. Utrecht: Movisie

Uyterlinde, M., Lub, V., Groot, N. de., Sprinkhuizen, A. (2009). Meer dan een steuntje in de rug. Utrecht: Movisie.

Vos, M., Pot, H. en Dotinga, A. (2012). Met mentoring naar de TOP! Toekomst, ontwikkeling en perspectief. Evaluatieonderzoek stimuleringsprogramma mentorprojecten. Groningen, ISW.

Rapportages:

MEE IJsseloever (2014). Monitoringsrapportage MEE op Weg 2014.

Impuls en MEE Amstel en Zaan (2011). Opgeruimd staat netjes. Evaluatie Papermates Amsterdam Nieuw- West, september 2010- september 2011.